

Vásárhelyi Ágnes

„Ez a könyv nem a zenéről szól” **Tófalvy Tamás *Túl a szubkultúrán, és vissza – Populáris zenei színterek, műfajok és az internet* című könyvéről**

„Ez a könyv nem a zenéről szól. [...] Mégis minden a zene körül fog forogni.” Tófalvy Tamás valószínűleg nem is választhatott volna ennél találóbb felütést ahhoz a kötethez, amely a populáris zenei színterek kutatásának témájában az elmúlt bő egy évtized során írt tanulmányait fűzi össze újradolgozott formában. A 2000-es évek közepétől kezdve – részben éppen a szerző munkásságának köszönhetően – Magyarországon is stabilizálódni látszik a populáris zenei identitások és közösségek iránti kultúra- és társadalomtudományi érdeklődés, de a vonatkozó kutatásoknak (különösen a kortárs jelenségekkel foglalkozóknak) még mindig meglehetősen sokat kell felmutatniuk ahhoz, hogy a szélesebb tudományos közösség is elismerje létjogosultságukat. Tófalvy kötete hazai téren talán az első olyan egyszemélyes munka, amelyben a kutatási eredmények közzétevése mellett kézzelfoghatóan megjelenik az elméletalkotás igénye is, és amelynek tartalma messzemenőig igazolja, hogy a populáris zene kutatása valójában kifejezetten összetett terület, amely a zenén túlmutató társadalmi jelenségek kapcsán is tanulságokkal szolgálhat.

A kötet központi témája a populáris zenéhez kapcsolt kulturális jelentések és gyakorlatok változásának összefonódása a technológia fejlődésének és használatának történetével. A szerző ezt már a bevezetőben szélesebb perspektívába helyezi azzal, hogy a tanulmányok egyik lehetséges olvasataként a technológiai determinizmus cáfolatát határozza meg. Elméleti alapállása, miszerint a szélessávú internet és a térhódításából következő technológiai újdonságok nem gyakorolnak egyoldalú (és negatív) hatást a kultúrára, mindvégig következetesen ott munkál az egyes fejezetek háttérében.

Az első fejezet a populáris zenei identitások és közösségek tudományos megközelítéseit tárgyalja. A terminológiai és a tematikai súlypontok változását a vizsgált jelenségek természetének átalakulásával magyarázza, amit a zenét hordozó új médiumok megjelenésére és használatának újszerű módjaira vezet vissza. Ez a megközelítés lehetővé teszi, hogy a szerző ne csak a szó szoros értelmében vett populáris zene kutatásával foglalkozzon, hanem annak gyökereivel is. A fejezet az ifjúságkutatás, a devianciakutatás és a tömegkultúra adorno-i filozófiájának keresztmetszetében helyezi el a diszciplína kialakulását, és ezt rendkívül összeszedetten teszi – annak ellenére, hogy egy ennyire szerteágazó „gyökérzet” esetén a szintézisalkotás nem könnyű feladat. A tudományterület elméleti kontextusának felvázolását a szubkultúra-kutatás hasonlóan lényegre törő története követi a chicagói iskolától egészen napjainkig, különös hangsúlyt fektetve arra, hogy a kutatás tárgyának átalakulása miként vezetett a *szubkultúra* terminus hanyatlásához. Az új alternatívák kritikájával meggyőzően érvel saját javaslatát, a *műfaji színtér* konstruktivista fogalma mellett. A teljesség érdekében ezen a ponton talán több szót érdemeltek volna azok a kísérletek (lásd például Patrick Williams és Eric Hannerz munkáit), amelyek a szubkultúra fogalmának konstruktivista-interakcionista újradefiniálását célozzák, de a fejezet e nélkül is magabiztosan teremt rendet a terminológiai kakofóniában. A metazenei kutatás történetéről szóló oldalakon (49–52. o.) Tófalvy a „ki beszél, honnan és miről” kérdése kapcsán különösen figyelemreméltó meglátásokat tesz. A populáris zenei szakirodalom egyik leggyakoribb hiányossága abban áll, hogy keveset reflektál módszertani kérdésekre, és még kevesebbet arra, hogy a többnyire bennfentes kutatók egyéni kötődése miként hat a kutatásokra és a diszciplína sorsának általános alakulására. A fejezet ezekből az összefüggésekből is ízelítőt nyújt.

A második és a harmadik fejezet a különféle hangrögzítési technológiák kulturális jelentésének ki- és átalakulására, valamint a zene előállításának, fogyasztásának és megosztásának régi és új gyakorlataira koncentrálnak. A szerző lényegében technológiatörténetet ír, de nem hagyja el a kötet fő csapásvonalát: átfogó képet kapunk arról, hogy a 20. század újításai (a hangrögzítés, a rádió, a televízió, az internet és a digitális formátumok) miként vezettek a szó mai értelmében vett populáris zene kialakulásához, és hogy az egyes technológiákhoz társuló változó kulturális jelentések miként befolyásolták azok használatát. Tófalvy szerint a zenei identitás kinyilvánításának egyik legfontosabb

csatornája a tárolt zene, ugyanis a gyűjtemények láthatósága, mennyisége és rendszerezése közrejátszik a kulturális tőke felhalmozásában és reprezentálásában. Ennek megfelelően a fejezetek középpontjában a zenei gyűjtemény tárolásának és bemutatásának változó módjai, valamint az ehhez kapcsolódó identitáskommunikációs stratégiák állnak.

A negyedik fejezet elsősorban azzal foglalkozik, hogy miként értelmezhető (újra) az *underground* fogalma a technológia által elvileg korlátlanul hozzáférhetővé tett zene korában. A tanulmány több téren is fontos elméleti hozzájárulással szolgál. A szerző remek logikával elemeire bontja, majd cáfolja azt a népszerű állítást, miszerint a korlátlan hozzáférés felszámolta az *underground*-ot. Egyrészt bizonyítja, hogy a korlátlan hozzáférés a gyakorlatban nem valósul meg, másrészt az *underground* korábbi, politikai ellenállást, elzártságot és meghatározott tartalmi jegyeket hangsúlyozó definíciói mellé bevezeti a *niche underground* (*harmadik underground*) fogalmát. Ezt Tófalvy az utóbbi idők technológiahasználati tendenciáinak ismertetésével írja körül. A hozzáférés és a megosztás módjának, sebességének és forrásának növekvő jelentőségét összekapcsolja az elkülönülés továbbra is élő igényével, amely az új médiakörnyezetben új formákban nyer kifejezést.

A kötet további fejezetei a szerző empirikus kutatásainak felhasználásával esettanulmányokon keresztül tárgyalják az elkülönülés jelentőségét és mintázatait. Az első esettanulmány egy *deathcore* együttes (Job for a Cowboy) váratlan MySpace-karrierjének recepcióját elemzi, és arra világít rá, hogy az internet térhódítása új platformokat teremtett a határkonstruálás és a kánonalkotás nagyon is régi gyakorlatainak. A második esettanulmány a Last.fm funkciójaként használható műfaji címkézésnek a *deathcore* szintérré gyakorolt hatásait tárgyalja, és arra jut, hogy a műfaj (és a szintér) kereteinek megállapítását szolgáló eszmecserék új, „demokratikusabb” és hozzáférhetőbb felületei minden eddiginél átjárhatóbbá teszik a zenei alapon formálódó közösségek határait. Tófalvy szerint ez ismételtén alátámasztja, hogy a *szubkultúra* fogalmát célszerű volna egy flexibilisebb és kevésbé terhelt terminussal – a műfaji szintérrrel – helyettesíteni. A szerző érvelése mindenképpen helytálló. Ugyanakkor azzal, hogy a *szubkultúra* korábbi használóihoz hasonlóan ő maga is zártságra és homogenitásra asszociál a kifejezésről, némiképp háttérbe szorítja azt a magyarázati potenciált, amely nagyon is ott rejlik a legújabb *szubkultúra*-megközelítésekben. A *szubkultúrákat* az utóbbiak már nem körülhatárolt csoportoknak/közösségeknek tekintik, hanem a szinterek résztvevői által létrehozott kulturális mintázatok összességének, így az egyes szintérlogikák feltárását célzó kutatásokban is hasznos elméleti segédletnek bizonyulhatnak.

A kötet utolsó két fejezete egy-egy tanulmány a *hardcore* punk szintérről. Mindkettő arra mutat rá, hogy a műfajra jellemző szövegtípusok (a dalszövegek és a szövegkönyvekben található kommentárok), valamint a kívülről számára nehezen dekódolható témák (elkötelezettség, *hardcore* punk család, küzdelem) a *hardcore* punk identitás és eszmeiség befelé irányuló kommunikációjával nem az újabb résztvevők becsatornázását szolgálják, hanem a bennfentes tudással bíró résztvevők közösségérzetét hivatottak megerősíteni. Tagadhatatlan erényeik ellenére a szövegek olvasásakor az a benyomásom támadt, hogy a kötetet valójában a hatodik fejezet végén le lehetett volna zárni. A két utolsó tanulmány egyfajta ráadásnak tűnik, amelyet sokkal inkább indokol a szerző személyes kötődése és a teljesség igénye, mintsem kapcsolódásuk a vezérfonalhoz. A zenei identitás (dal)szövegeken keresztüli kommunikációjáról szólnak, ám a technológia nem kap bennük szerepet. Mindazonáltal értéket adnak a kötethez, hiszen felhívják a figyelmet a dalszövegek forrásértékére. A szövegcentrikus műfajok esetében a résztvevők részben a dalszövegekből sajátítják el a szintér működését irányító ethoszt, így azok elemzése mindenképpen közelebb vezethet a szintérlogika megértéséhez.

A szerző a bevezetőben maga állítja fel munkája értékelésének lehetséges kritériumait:

„...minden talált tárgy egyformán legitim tárgya lehet az elemzésnek – de egyedül az elemzés minősége dönti el, hogy az adott jelenségről végül sikerül-e megalapozott, érvényes, fontos vagy csak egyszerűen elgondolkodtató dolgokat mondani. A következőkben arra teszek kísérletet, hogy mindezek közül legalább egy feltételnek meg tudjak felelni” (17. o.).

Bátran állíthatom, hogy a végeredmény mindegyik kitételnek megfelel. Tófalvy megállapításainak általános érvénye úgy teszi szinte tankönyvszerűvé a kötetet, hogy az egy pillanatra sem válik szárazzá. A széleskörű és naprakész elméleti apparátust kiegészíti a szerző magyarázó igénye és kiemelkedő írástechnikája, ami azt is lehetővé teszi, hogy a kötet

ne csak az elméleti szakembereknek nyújtson intellektuális élményt. A következetes és elegáns érvelésű, eredeti meglátásokat nagy számban tartalmazó elméleti szakaszok nemcsak összefoglalnak, hanem tovább is gondolnak, és sosem lógnak a levegőben: minden esetben találó példák egészítik ki őket. Számos erényével ez a munka minden bizonnyal hamar el fogja nyerni méltó helyét a populáris zenei színterek kutatásának hazai szakirodalmi kánonjában. (Tófalvy Tamás: *Túl a szubkultúrán és vissza. Populáris zenei színterek, műfajok és az internet*. Műút könyvek 031, Miskolc: Szépmesterségek Alapítvány, 2017, 210 oldal, 2500 forint)

Vásárhelyi Ágnes kulturális antropológus, a Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskolájának ösztöndíjas hallgatója a Néprajz–Kulturális Antropológia Tudományok Doktori Programban. Kutatása tárgyát a magyar hardcore punk színtér szerveződésének és a résztvevők személyközi viszonyainak mozgatórugói képezik, különösen a hitelességgel kapcsolatos elképzelések megkonstruálásának diszkurzív és gyakorlati aspektusai, valamint mindezek kölcsönhatásai és nyomai a magyar színtér közösségi viszonyaiban.